

ТАШКЕНТ, (СЭТА). Узбек ССР-нин Президентинин И. Каримов Ортаа Азиянын улустарынын эрте-бурун шагдан бээр эрттирип келгени чактын Навруз дээр байырлаанын белеткен дем-дегээринин дугайында Чар-лыкты үндүргөн. Чактын ол байырлаа марттын 21-де болуп, Ынчанга эрте-чагы-ганым ур чылдарында ош-тиңде шажык-чүдүлгелит дээр хоруп каан тургай ол байырлаа хостуг аларган. Марттын 21-чин хунун даш-таныр ымыдыр чарлаан.

1925 ЧЫЛДА
УНОЕЗШЕЛТИНГЕН

ШЫН

РСФСР-нин Компартиязынын Тыва рескомунун, Тыва АССР-нин Дээди
Совединиц болгаш Министрлер Чөвүлелинин органы

ХОСТУГ ИНДИР

Саналдар,
бодалдар

ЫРААН ЫҢАЙ...

Тывада Мөнгүн-Тайга ышкыш ырак чер кайда боор. Автобус туржук, автомашина бээн ынаар ховар углаар. Таваржы-ла кики таваржыр. Чыгыс иле-гел — самолётта. Ынчал-даа ол бодустай, ол-чак-тан дорт хамааржыр чүве болганда, бирде шут идегел чок анаар. Ай бурунгаар бир неделя чедер-чепсөс үе-де Мугур-Аксинче увар кү-зедиг 170 хире кики Кызыл аэропортуна чыгып, ку-дай-дээр «тайнылдаарыл-га» өйлөштүвс. Демир эвс, баш нервизи чеже шыдажыр. Суксанчы, аштанчы, шы-ланчы дегет. Оон калында аалда ажы-тол, ажыл-агым... Шуту сүмөлөп дугу-рушкан, чаап каап, эрткен сонгуудаларга Тыва АССР-ник улус депутаткага сонгаанымыс РСФСР-ник Компартиязынын Тыва республика комитетинин бирги секретары Г. Ч. Шир-шинче төлөлекчилер чорут-кан бис. Депутадмыс руза-лаан. Уш автобуска — баш-тай урут-дарылыг иелер, дараазында херэжон чон, ырганджы улус — 100 чыгам кики шымчеп, үндү-вүс-ле. Акшаларымыс чы-гаш, тур удурунку кылдыр сонгуп алганымыс башы Марта Васильевна берип маан бис. Ай-дедир хел-ин ош рубль ырапта ажык болган. Билетти биске кым-даа холта тудуспаан. Ол хи-реде улус хөйүңге бистин олурган автобузунушун ийн чолаачымыс орук ада хыйла-нып-хыйланып, Хандагайты

автовозкалынга дужүргөш, рын депутатывыстан удуу-биле диледивс. Оон агы-да, автовокалда-даа, аэро-портта-даа ажылдакчыларныц каржы-хамагар деп чүвезин. Ылангыч орус дылга чегей улуска халалыг-ла. Найы-даа черден келген, барган автобустарын, самолеттарын тыва, орус ийн дылга пасса-жирлерге чарлап лыкпат-сын дээш кайы-даа дылга хала чокка чугаалаар тыва уругларын олуртуп маан. Олары орус дыл билерин коөргөдир дээш ышкыш, кол-дууда орустап чарлаар. Туразы четсе тывалаар, ту-ралава тывалавас. Бо бү-гү четпестерин, дугуйлут чу-ве болганыга туттунуптар арга чок болган, бистер мөнгүн-тайгажылар даады эскерер бис. Бо бүгү кижан экинжирин? Чыгыс айты-рымыс-ла ол.

Кара-кыс ДОНГАК.
Ажылчы.

ХООЗУН ААЗААШКЫН

Мээн, кун-ажыкчы намы-рым Сүт-Хол районда Кара-Чыраа салбырында (Кыро-в атыг колхозтан) эгелзэн. Колхозка чер ажылында-да, а совхоз апаарга, сүт-бараан фермазынга саанчылап ажыл-дап келдим. 30 харны хар-лааш, пенсияже үндүм. Моон мурунда каян-даа солун-че материал, чүдү-даа би-жевин чопан мен. Бо ма-териалды бижиринче дараа-зында чүүл албадапты. Сес оолдун, беш кыстың

неон мен, Совхозумдан ба-ни? Каян черле чаа бакын жини алыр дээш чадаштым. Мырынай он чыл ажып, он бирги чылдың ичүрунде ке-дим. Бакын алыр дээш кандыг дарталарга кырбедим дээр. Херээм чогувастаан. Совхозка директорлар хөй удаа солчуп келди. Кижин бүрүзү хоозун, аазаашкын кылдыр-дыр.

Эрткен 1990 чылдың эге-зинде Кара-Чыраа салбырынга чаа бакыннар туттунуп эге-лзэн. Совхоз директору П. С. Кара-Салга кирдим. Ийн аал ишти чүтүтээр ба-жының бир квартираны алыр болдум. Каян ол ба-жынар туттуну бергенде, Кара-Чыраа салбырын кооператив кылдыр эде адаан.

Бажынырым ажылгалта киче бергенин дыйч сал-ла, оорзон сеткилим-биле кыр-ган кижин эгил-тыныштыг конторга келдим. Мээрз айтыкан бакынга өске кижин, а бирээинге кооператив даргазы чурттаар болганын хундүлүг дарталарын дыйнат-ты. Сагыс-сеткилим өөрүш-күзү дораан-ла өжүп калды. А кооператив даргазы хорадал. «Мээн туттурган бакынмын чүве, бир эвс сен олуртуп алыр болзунда, кыл-ган бүгү материалдарын тура тыртып алпаар мен. Хос цемент хааржак артып наар. Анаа чурттал орап бооп-тур сен ийин» деп незинден даа улут, кырган мена коргудуп чугаалааш, чүдү-даа болбаан дег чорупту.

Колхоз, совхоз тургучуп, үр чылдарда ак сеткилдиг ажылдап келдим. Үр чыл-дарда бараан бооп келештин, кара деримин хей черге үн-дүрүп келгеним ол бе? Оон орнунга ам каан кырк кел-гештин бакын алыр эрге-менде чок болганы ол-ла чор-бе? Кооперативтин бакын-дан божатып ал алдырмага, чон-чолда бээр бе, азы хем кел-дир бээр бе? Маана хама-рыштыр райүүскомунуң дар-галары, совхозтун дирекция-зы кандыг харыс бээр ир-

турар пенсионерлериниң пен-сиязын организациядан алыр кылдыр каан, ажылдап алган акша-ысты-даа, кап пен-сиямыс-даа, ай-айы-биле албайн баар болдувус.

Чамдык кун-ажыкчы кол-лективтер хоочунарын хол-чок хундүткөп көөр чүве-дир, а бисте байдал ындыг эвс. Пенсионер кижин дээш тооксавас. Холу, буду анаа. Кандыкыл байдалы ам-даа шыдаар кижин пенсионер-ле мен дээш анаа олуртумас, кун-ажыкча чачыгып нал-ган болган, эки туравыс-биле ажылдап, ниининиң херэжон дамы дег-даа болза, үлү-вүс кириштирер дээш күзө-левистир. Кады ажылдап турар эжим Демитч-оол база пенсионер кижин. Бистин кулэвиз болза, коллектив нежигинерин деге көрүп бо чылдан эгелеп будурун-чүдүг ажылдаар боор бис деп идезгэр бис.

Кара-оол ОЮН.

Тес-Хем район.

БАРААН ЧОК.

ЧҮГЕ?

Бистин улуг, дегем чур-тувуста политиктиг, эконо-миктиг кризистин болу бер-ген чылдагаанын кайгап ханмас юки-диш мен. Айткан анык салгалды кижини эвс-тир мен. Дайын сонда чылдардан эгелзеш, амга чедир амьдалында көрүп келдим. Н. С. Хрушчëв, Л. И. Брежнев сугларын бактап-ла турар-дыр бис. А олар-нын удурун баштап турган үезинде, сактырмага, тепле-таан чогенит, амгы үезде ышкыш, чедимес чурттап чорбаан-дыр бис. Азын-чон чедимес, бараан-сараан төнгөн деп чүве турбаан. Ичин-хеп, аш-чөм хунаа-жып, садыг-наага баскы-лажып, бот-боттарымыс бак сөлгөжип турганымыс тыч чоп сагынам мен. Ма-үмстөй бээр. Ажылдап газинерге чигир аймаа төне

Намажал КУУЛАР.
Хандагайты суур.

Биче-оол МОНГУЛ-ООЛ.
Каа-Хем район.

ЧАРЛЫКТЫ ЧУГААЛАШКАН

Февраль 14-те Кремльге ССРЭ Президенти М. С. Горбачев чурттуң чога-дыкчы эвилелдериниң удуртукчулары-биле ужурашкан.

ССРЭ Президентиниң «Рынок хары-лааарыне шилчиле үезинде литература болгаш уран чүдүлгө ажылдакчыларының социал-экономика камгалаалынын тала-зы-биле бирги чергенин согулгаларынын дугайында» культура ажылдакчылары-биле, министрстволар болгаш ведомстволар-биле кады ажылдап кылган Чарлы-нын төлөвиленин чугаалажып көргөн. Уран чогаалдыгга амьдалчыларын профессиона-нал ажыл-чорудулгазынга байдалдарын тургузарының эргежок чугулазын чогаалдык-чы эвилелдериниң удуртукчулары бадыткаан, культурага хамаарышкан хоол-жудулгалар-нын сайырангайымдар талазы-биле ажылды уламчылаарының эргежок чугулазынга доктааганнар.

Социал-экономика болгаш политиктиг хөгжүлдеңиң айтырылдарынын талазы-биле ажык дискуссияже чугаа шилчез. Уран чогаалдыгының мөөкөңч болгаш тургу-дучу ролонче, хөй националдыг чурттуң эде тургустунушкунунуң үезинде чога-дыкчы эвилелдериниң бүгү нежигинериниң хөй-иниңиң ажыл-чорудулгазынче кичээлгеи утланган турган.

Ниитиледе болуп турар чорудулгалар дугайында бир талазында, чаартылга поли-тикалыңче бүгү чүүлдерин чууй кааптар дээн орадажышкынар, эскеинде — Пре-зидентиниң, Дээди Советтин, Министрлер кабинетиниң акыл-чорудулгазын аш-биле өскөзөр көргүзөр дээн чүткүл бар болуп турар дээрин келгешерге М. С. Горбачев тодаргай чугаалаан. Литератураны, уран чүдүлгө, культураны идеологияга чак дикта-ка чакыртыр, ниитиледеги угаан-бодал амь-дыралыңче политиктиг ымыдышкынына субъективтерин солур дээн чамдык күштер-нин чүткүлүн санал бергенер дүвүрел-биле чугаалап турганаар. Чугаа болза кижиниң эргелериниң, чогаалдыкы иштиң хостуунун дугайында болуп турар.

Чуртта байдалды чогумчуларының эрге-ажыктарынга чогаалдыкы интеллигенция-ның күжүн боттут ажылдарының талазы-биле санал-онал солчушкуну база болган. Ужуражышкына А. В. Васнецов, Ю. П. Гнедовский, Н. Н. Губенко, О. Н. Ефремов, И. А. Зайцев, А. И. Камшалов, Ю. К. Курпеков, С. В. Михалков, Э. М. Сагалев, Т. Н. Хренников, Д. Н. Худоназаров олар киирешкен болгаш чүве чугаалааннар.

«Рынок харылааларыңче шилчиле үе-зинде литература болгаш уран чүдүлгө

дакчыларының социал-экономика камгала-алынын талазы-биле бирги чергенин со-гулгаларынын дугайында» ССРЭ Президенти-нин Чарлыын паралаага үндүргөн. Чогаалдыкы эвилелдин төөгү талазы-биле тургустунган онзагай ролон болгаш чогаалчыларының, тургучуларының, киномато-графистериниң, композиторларын, журнали-стериниң, архитекторларын, дизайнерлер-нин, театр болгаш музыка уран чүдүлгө ажыл-дакчыларының профессионал ажылынга эрге-жок чугула экономикай байдалдарын тургузары-биле ук Чарлык өзүгаар дараа-зында хемчеглерин көргөн.

ССРЭ-нин Чогаалчылар эвилелин, ССРЭ-нин Чуртукчулар эвилелин, ССРЭ-нин Театр акылдакчыларынын эвилелин, ССРЭ-нин Архитекторлар эвилелин, ССРЭ-нин Журналистер эвилелин, ССРЭ-нин Ком-позиторлар эвилелин, ССРЭ-нин Киномато-графистер эвилелин, ССРЭ-нин Музыка ажылдакчыларынын эвилелин, ССРЭ-нин Дизайнерлер эвилелин, а ол ышкаш 1991 чылдың январь 1-де байдал-биле ол эвилелдериниң системазында кирип турар буду-ругулерин, каттыжышкынынын болгаш каайлыларын бүгү хеирлеринден хостар.

Үстүңде адаттыгган эвилелдериниң буду-ругулериниң, каттыжышкынынын болгаш организацияларының, продукцияның ортөзүнн үндөзүн чок өзүлдеин болдурба-зы-биле оларын аргы орулгаларынын үндү-руг оннаалазын хевээр арттырар, орулгалыг чорун хойлууда көрдүңгэн эн үстүкү деңге-лин алып турар болза, «Будуругулериниң, каттыжышкынынын болгаш организа-цияларын үндүруглеринин дугайында» ССРЭ Хоойлузунуң тодараткан ставказын дүштүр тыртар.

Ук эвилелдерин чач тургустунган буду-ругулерин, каттыжышкынынын болгаш организациялары 1991 чылда бюджетке үндүруглер чымдалар болгаш каайлылар төлөзүндө хостаттырар. Республикаларда чогаалдыкы эвилелдерин болгаш организа-цияларын 1991 чылда үндүругулерден, чымдалардан болгаш каайлылардан Хо-стаарын республикаларын Дээди Советте-ринге сүмөлзөн.

Култура будуругулеринге болгаш ор-ганизацияларыга үндүруг онар дугайында хос-аужудулганы сайырангайымдар дугайында санады 1991 чылдың ийги чар-тында республикаларын чакарты-биле болгаш чогаалдыкы эвилелдер-биле кады белеткериң ССРЭ-нин Сан-хө министер-ствоуна, ССРЭ-нин Култура министр-ствоуна дааскан. (СЭТА).

Тываның хоорайларында, суурларында болгаш өске-даа чурттакчылыг черлеринде ишчилер дүүн Шагаа байырла-лын эрттирген. (Оон канчаар эрткенниң дугайында репортажы болгаш медээлерин дараазында номерден ном-чуур сизер).

ЧУРУКТА: Шагааны Кызылга байырлап эрттиргени.

Ондар ОХЕМЧИКТИН фотозу.

КУУСЕТТИНМЕСТЭЭН. ЧЫЛДАГААНЫ ЧУДЕЛ?

«Тыва тудуг» каттыжышкынның «Тыва даг-дугу» улетпур-тудуг комбинаты Ак-Довурак хоорайда чурттага болгаш социал-культура тудугларын тудурунга үр чылда төлөтпг үлүүн кирип келген. Ам бо хүннерде ол коллективте 495 кижи, 278 тудугчулар амыкшап турар. Эрткен амыкшап чылда Ак-Довурак 90 квартираларын, Шагай-Арыт хоорайга өрү чериниң дөрт кат бажынын амыкшапта кириген.

— Доослаанымыс 110 аал ишти чурттаар бажынын 90 квартираларын, иштинде ресторанның аалчылар бажынын чакын дужаар. Оон аңгыда, чыгыт төвүнүң сикаттарын, бункерин, галатерезын кылдыр, тудугчулар суурунга чер ишти даамчытыр чыгыт суг дамчылар хоолалар шөөр, асбонатор болгаш шифер бөдүрүр пехтин тудуун керээ чарган организация-биле эмгекчири, бөдүвүстүк бөдүрүлгө улаштуугу аде дерири дээн шышап оске-даа уугу хемчөөдүг амыкшап планнааттыган — деп, мол инженер Б. Ч. Ооржак төлөвөлгө шыгыттарын көргүзүп, тайылбырлап олду.

Ажылчын болгаш техника күжүн аңгы-аңгы участо-тарын 6 бригадаларга хувааган. Тыва АССР-ниң ал-дарыг тудугчуу Галина Колда биле Зинаида Салчак-тын удурткан шеверлекчери. Халык-оол Кууларын бызакчылары, Сурук Демир-оолдун комплекстин тудугчу бригадасы ай, квартал планнарын доктаамал ажыр күсө-дип, чарыштып шыалыш оодурууче кириген. Капитал септелгенин планы 158 хуу, боттарыга чурттага ба-жынары тудуры 6 натап ажыр күсөттигинин, күш-ажылчы бөдүрүкчүлүгү эртен чылдан бедээниң, бир ажылчыга оонаштыр 10 муң 475 рубльди ажаллап, планнаанын 111 хуу чердигиниң илде бар сан-чурагай-лар тодаргай бадтыктаар.

Коллективте амыкшап турар кижилериниң социал байд-дын энжикер, мергезилдиг кадарыны белгилээринче кол юнөөттигенин салып турар. Чүгге эртен чыгыш 54 өг-бүлө бажынары алган. Иштин чурттага черлериниң санын көзүңгөткөн. Кижилер амыкшап турар тудугтар чанында вагончуттарын септеп, чыгытлап тургускан. Ажылчын хандырылгала килдининиң столоваларын иштинде аалчылар дөриг-херекселдери-биле кады салып алган. Моон сонгаар аңаа аш-чем белеткеччилерин иштинде ап, амыкшапчарын чөмгөр. Сутту, талонавша, эът аймаан болгаш чамдык хоар продукттарын чай-чалсар чок амыкшап турар ки-жилерге садар аңгы өрөөндү тускайлаан. Комбинаттың контораында кызыл-бөдүрүнүң септелгесин удавас доостур. Келпир үеинг ажылчын кадрларын чанында профтехучили-щеске керээ-биле белеткеп турар. Ында дашчылары, ше-верлекчилерин, дуноаалакчыларын, электртехникни өөредилге бөлүктөрүн амыкшап.

Кылдынын турар амыкшап-биле чергелештир чөдир кылдымаан амыкшапчын, чөптөстөрүн мааиа баа айттыр алгаар. Эртен чылдан бөдүрүлгениң кол көргүзүгери бо-лур керээдиг амыкшапчын планын 503 муң рубльге, бот-тарынын күжү-биле кылдыр 619 муң рубльге чөдир күс-сөтсөң. Бо чуратайларын артында кылдымаан чөдир амыкшап чаштып чыдар. Жокчулашкынның чылдагааны чүдө? Мындыг айттыр чайгаар-ла салдынып чөд. Эне кол шалтыктаашкын—тудуг материалдары-биле багай хандырып келгенинде. Бажык-балгат тудар тудууну Кы-зыл-Мажаалыкта тудуу кооператив хандырып шыдавас болганда. Элгес-Алсында. Кызылда заводтардан сөөртүр. Комбинаттың бөдүрүн 6 автомашиназы сөөртүп четкиппес, а аар чүк чөдүрүр машиналарын холези-лөргө бербес. Улетпур-тудуг комбинатынын монтаж амыкшапчын кылдырынга дуза-лажар «Востоксантехмонтаж», «Сибмонтаж», «Северо-востокэлектромонтаж», «Сибтэллоэлектромонтаж» болгаш Аба-канын монтаж өргөлөлиниң керээдиг салбыраар туду-ларын дужаар хуусааны усадып, бригадаларын үдүткө-дөшкөн чок амыкшапчын планнаатп турар. Экистер, сонга рамалары дөң шышап материалдарын Кызылда бажык тудар комбинаты, немент биле демир-бетону Красноярскиде заводтар, арматураны Байкал артындаң «Тыва тудуг» каттыжышкынның дамыштыр чарган керээ-нин дүүштүр норма ажалар чорудар. Ону мапарынга, чөдиг алырынга хөй зулаа өе эртер.

«Тыва даг-дугу» улетпур-тудуг комбинатынын навал-ныи В. И. Митюнов материалдар-биле хандырып турар бөдүрүлгелерин чамдыкынның удурткучлары-биле ийи талалыг керээлерин чогуур үезинде чарып алааны, нады амыкшап турар инженер-техниктиг амыкшапчылары-биле дугурушааны, аңаа үер чаргалдарын, алза чогуур лям-бурү тудуг материалдарын тодаргай саяашкынны кылбааны окта таарышас. Думчука тугалда баада сүт-жү дилири кишап, ам ыш-бээр чоруп, деидеп ателзэн. Рынок экономиказиниң шилтинериниң үезинде удурткуч юки кылдыр дөң амыкшап баң ууур планнап алган, керээ-лер, дугуржулгалар етолуңуң кырында белен чыдар учурдуг.

Надлар-биле хандырылга, оларын амыкшапга хамаа-рылгазы, күш-ажылдык сагылга-чурум салдынын соруа-галарын күсөдиринге хол салдарын чөдирер. Начальник-тик надлар талазы-биле өралакчызы Ч. С. Сагаачиниң на-бинединге кирген, бо дугайында чугаалажырымга, байдал, шынал-ла, дүвүрөңис болган. Тудугларга ам-даа 102 ажылчын херек. Чүгге эртен чылда надларын үнер, кирер чоруу 34.3 хуу четкен. Кызыл-ажылдык сагылга-чу-руму багай. Коллективтен 101 юки амыкшап шактарын үскен. Чидирген кижи хүннериниң саны 733 болган. Экистер сергедир черге 89 кижи кирген. Хөй улаа ажыл шакты-уруп, арага-дарык сундулааны дөң 33 кижи үйдүрткен, Бо чикентер коллективте кижизилдег амыкшап суларат-канын херечилээр.

Комбинаттың администрацияларын чарын, хөй-инти ор-ганизацияларга даанып тургаш, чөптөстөрүн кайладып, долу күш-биле амыкшапчын негеттинип келген. Район эи-номиказыне шилтип кирип турар нарык болгаш берге уеде шак ыңчаар амыкшап, орулга кирип ап, амыдырап-чурттаары берге.

Александр ХЕРТЕК.
(«Шынык» хоор.).

ЧАНҢҮС ДЕМНИГ ХӨДЕЛИР

Кем-херек үүлгедир чорук-биле демиселди күштөлдүрер дугайында айттырыны Кы-зыл районунуң партия-ажыл-аңыл активиниң хуралында чугаалашкан. РСФСР-ниң Компартиясынын Кызыл рай-комунун секретары А. Ш. Тугуш аңаа бо талазы-биле илеткелди кылгаш, районда кем-херек үүлгедириниң байданынга ханы ана-дисти берген.

Кем-херек үүлгедир чорук чүте өзүп турарында чылда-гаанарын хуралга тодара-дып, ону бөдүрүбас дөш нандыг эне шинтирилг, дөштүг хемчеглер алырын, амыкшап чорударын чугаа-лып алган. Бирги эчелгеде, амыкшап чоңуң, малагыла аныктырнын амыкшапчыга чурттаарынга, хосту үези чөштүг эргитеринге таары-чалыг байдалдарын совет, профсоюз, амыкшап-ор-ганизациялар тургустайн турарын чөштүг-биле шүтүмчүлзөн. Оон аңгыда, чоңуң чурттап турар чериниң аайы-биле амыкшап партия организа-циялары, Советтер суларат-кан, ылаңгыла амыкшап чокта-ны, ортумак школа докта-нары, шөриг алычмандан халашканын, шинтирген чанып келгенерин амыкшап чурттаар чөштүг хемчег-лер алаан, оолдарында, кем-херек үүлгедиринге, арага-лаарык сундулгалар-биле өрөмдү кошкан болуп турар. Ол амыкшап кем-херек үү-

гетип кижилер туттура-даа, оларын шинтпес, аңаа са-лыптар таарылыгалар бар. Арагаалашкынның хоразы-лап дугайында хөй-чу-дугуш пропагандазы чөд дугурунда багай. Шко-лачылар ортузунда өре-диге-иниңизилдег амы-лы суларан. Кем-херек үүлгедир чорукка удур де-миселди чорудар милиция амыкшапчылары-биле амыкшап партия районоу, рай-куүскөм кошкан чорудуп турар. Оларнын амыкшап үнер-кирер чоруу хөй болуп артымаан, чурттаар бажы-биле хандырабын келген. Районуну күш-ажылдык кол-лукчу дружиналары кол-дууда амыкшапчын турар. Актив хуралында изереткен үстүнде алаан болгаш оске-даа чөптөстөрүн урукчу-биле кем-херек үүлгедир чорук-биле демисел негелдес чөп-төс болгашмандан олоныкы саны көвүдөп өрөрүн дем-деглзэн.

Кем-херек кылган кижини тудуп алган, аңаа салыптар. Оон амдааган база бир хе-рек үүлгедир наарга, ону тудуу хуртадааган хуралга чуртаан. Кара-Хаан суурда Александр Шагдыр нап улаа кем-херек үүлгедир, тутту-ган, ону бо хүннерге чөдүр калдыг-даа хемчег албаан. Шан ындыг чөптөс амыкшап чамдык сорулга, хулиган.

РЫНОК болгаш АМЫДЫРАЛ

Улежип чадап туруп берген

Эвээш-биче бараан-сараан аймаан канчаар чөдиртпир-рил? Моон сонгаар кайып аш-чем болгаш улетпур ба-рааннары атырлар? Бо айты-рылгар чокта чаа республи-каның Министрлер Чөвүлө-

Садыг аймааның баарттыктары курулаган тудум, кижилериниң кү-зел-чүткүлүнү кызыгаарлары чүгге чангыс үгжө — чүңү ижер-чирил, чүңү хөптөнирил, чүңү эт-септенирил деп айтырылгарже углай мөөн-неттине бээр чугаажок.

Ам хун бөдүрүдг амыды-ралымысты бодаарымыска, кижилер бүгү-ле күжениш-кинирин, үс-шагыш нандыг-даа болза барааннар (херек-тиг, херекчон-даа чүвени) садып алырыне чарылган, магазинер кезип маанайла-ла чоруп кымак кылдыр сагындыр аптарган. Бир-бир көзөгөңгич-даа, катты-рылчыг-даа.

Хуралга дымаңдыг кылган садыг министри П. Н. Хо-диретин болгаш Республик-союз даргазы Х. Д. Мон-гуштуң бадтыкааны-биле алырга, бо черлерини бүгү-ле сагыш човаашкынны ору-куду чоруп турган, чурт-туп бараан бөдүрүкчүлери, биле керээ чарарынче ула-ган болуп турар. Оларын бараан аймаан элбедир дөш ап чорудуп турар хемчег-чар-мааа адал, санп наар-чаар. Херекчелерге кол түвө — садыг баарттыктары-га бараан-сараанын көстүп келири, ону улуг шүүдө, чокка салып алыры. Че ха-рын. Садыг министрствозу болгаш Республиксоюз бүгү-ле бар-чок амыкшапчыларын ылай-бээр шалкычыларын тургаш, өскөлерин бөдүрүп каан продукциязын «алды арга, беш мөгө»-биле алыр кылдып дугуржуп каар ди-жики. Бо дээрге херектиг чүгге чартын бүткени ол-дур. Амгы уеде ол керээлэр-нин чарып алырының түк-төтүн чугаалаш-даа канчаар.

Чикээ дуу таланың уузу дораан-ла «Боттарың чүңү бээр силер» деп ууар ай-тырар. Оон кедересе, орун-га унелиг чиг эт негээр. Мур-нунда шүптү чүве кирүне чыгыш таарыштыр чайгаар чоруп турган болза, ам бү-дүрүн продукцияны артык-шымын көрө, азы чүгге орул-га-ажык тыварычче чүткүрү хөөн тыгылган. Чыгычкылар ам бөдүрүп-ла диликчилер-нин ролунче кирген. А ди-ленири, колданыры дег бо-рамчалдыг ролду күсөд-дир кымга тааттыр деп! Ол ыңчак чорам, тып алган бараан-сарааны кири сөөр-

линиң Президиумунуң са-гыт хандырылганын дуга-рында чугаалашкан хурал-дын кыркычылериның ки-зөңгөйи хаара туткан. Ай-тырыгын бөдүңчүдөргө, чурттуң экономиказынын

ландыг байдалдын кизи-лерин ишти-хырын дам-чыштыр, экинчиге уелтаар хөп-сынын болгаш бажык-балга-дынга салыр эт-херекселги таарыштыр билдинер.

Хонук-оол Доржуевич бир мындыг чикетти чугаалады. Суук үстү мугалажып тып алырга, ону улуг иштерия-биле Абакаңга өккээр. Ону бээр ол хөвээр сөөртүр за-рык бар эвес, үстү ол уелтүр саван дөккөөрлөргө кү-дар (содурар) апаар. А ол доккөөрлөргө кайыны алы-рыл, ону кым чүп аштап артыларга, санитарлар не-гелде баугаар оон аштытты-галын кым хынаарыт? Ба-раан чүдүргөн вагоннары үр тудуп турар эвес (оон башка торгал четтирлө), бараанын дүргөн үндүр сөөртүр болгай. Чангыс бө-дүң чикетти долдандыр болуп кээрге, ол хире нары-дып.

База бир чаргылыг нарын айттырар — ыңчап турп чар-раш, тыптынып алган ба-раан-сарааның республика-нык чоңуңга канчал чөдир-тирил? Хомудал чок кыл-дыр үлзөңгө дег берге үлде бар бе? Оон түнелгиде бө-дүң кижи хилеге таарыш-лазы-биле үлзөңгө айтты-рынын онза кичээңгеге алы-рып чугула. Шыл эвес үлзө-гөңгөң ужуң чексе-даа чөрүд-дө, хомудал, наразыг үңүп болур. «Савыла тоңнарың чүгге даргалар кедип чо-руур» дээн ышчан артык-тамыг ыңчан тытыр.

Уеде алырыны долган-дыр Министрлер Чөвүлө-лиң хуралында алың чугаа болган. Оон дынал олур-а, Республиксоюзтун даргазы Х. Д. Монгуштуң көдүрүп турар айттырын даары эде көөрү чугула-дыр деп чөптү чоруктуң сөткенинниң кижи ий чайгаар-ла дүвүрдөй бээр болду. Херектиң ужу-гу — хоорай биле көдөңгөң апазында ден эвес үлзөлдө. Бөдүңнү-биле чугаалаарга, келген бараанын уелтүр неэни Кызыл болгаш Сарыг-Сеп, Ак-Довурак, Туран, Хову-Асы дээн хуралың черлерге барып турар. А арткаа кө-дөз районнарың кызамдап-тадып турары, шынал-ла,

чүгө-даа чүүлдөмпөс. Бистиг чөмгерикчилериниң ыңчаар алааларын моон сонгаар канчал-даа бөдүрүбас, тур-ган частырыны эдер апаар. Оон аңгыда база бир са-гышсырачыг факт — респу-бликаның бөдүңнү бөдүрүп турар продукциязынын эвээш-чүгө болганда, бо айтырыг үениң негел-дес апарган. Район, амыкшап, бөдүрүлгө бурзу рынокче кирип турар болганда, То-жу районунуң социал-экономиктиг хөгжүл-дөзүңгү дугайында болуп бажыга кирип келди. Чокта чаа Току район чордум. Ол районга чоруп тургаш, мындыг түнелге келген мен.

Быракы Тоюнун чоңуң амыдырал-чурттагызын, амыкшапчын, оон бой-дунуң, аң-мөңүн, балык-байлаңын дугайында республика солуннары удаа-дараа бижи келди. Бойдуң камгалагың талазы-биле эиң, багай-даа күлдерин солуннарга паралады. Ол чүдүлдөргө буртун-биле кат-тыкшап турар мен. Ыңчал-даа бөдүмүң бодалдарыны база илередикселдү.

Тоюнун үдөңгө чоңу шал-шаандаң бээр тайга-таңдыыңдан аңчал-мөңөп, кат-чим-чип чыып, балык-байлаңы-биле амыдырап чоран болгай. Олар чүгге өйлөп алыр. Ын-чаңгаш олар төрзөн чериниң наас-чараш бойдузун кончут хумагалыг амыкшап кел-гени билр бис. Ындыг буяныг чорукту оларын үр-төөгүзүңден ада-өгбөлери би-життимиз тайга дүрүмү кылдыр ботта-рың салгалдарыга артырып каан чар-аш чачкылы кылдыр билр мен.

Ада-чурттуң Улуг дайынының чалдарында Тоюнун үдөңгө чурттаачылары аныкыр сөөмүңдө бригадалар бооп алгаш, уелтүр өрткө-үлгөң «ыммак алдыны» кү-рүңгө хөй-үлде дужаар, колхозуңга уелтүр орулганы кирип турду. Шак мындыг аңгы бригадаларга колхозчу херээжен ачылар беэң тергидеп турду. Оларын иштинден дыка хөй херээжен ачылар чазактын орден-хавылазы-биле шаңкаты. Тоюнун сура-дыг аңгызы чорам Даржаа Эрестол Соци-алист Күш-ажылдык Маадыры болду.

Республикага аңгыыр-тывыш амыкшапчын өргөлдөп тургустунган соон-да кооперацияны аңгыыр-тывыш амыкшапчын, Сымстыг-Хемини аңгыыр-тывыш амыкшапчын дөш-дө чүзү-бааган аңгыыр-тывыш амыкшапчын тып-тып келди. Күрүңе актызын баугаар ра-йонунуң совхозтарыга, бажылап берген ай байлак черлерин ол амыкшапчылга берити. Ол шышап Устү-Энисейниң балык заводунга Тоюнун деиксөөрүнге хамаа-жыр холдерин база берипкен. Хөй аң-мөңү, балык-байлаңың черлерин үстүнде алаанын черлерге берипкен соонда «Тоора-Хем», «Май 1» совхозтарынын амыкшап-чилериниң бо черлерден аңкар, тоорук-таар, каттаар эрген назыттыгын. Аңы-мөңүн өлүргөш, кат-чимизин чыгыш, сов-хозтарынын өмүтүзүңден олар күрүңгө чүгө дужаал болбас деп? Бо бүгүңү түнө-лиде районунуң совхозтарында амыкшап кижилериниң саны көвүдөп ателзэн. Оон-биле чергелештир аңгыыр амыкшапчылдан, кат, тоорутан совхозтар орулга кирип алыр

Надежда ЭРГЕП.

БИЧИИ ЦЕХТЕРДЕН АЖЫТСА

Рынокче шилчилге үезиниң планын Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң чөдиги чымы-жының ээлчег чок бешин сессиязынга чу-гаалашты. Сессияга бо талазы-биле кылган илеткелди солуннарга парлаан соонда кон-чүгү кичээңгөйлиг таңыжып кордум. Сессия-нын материалдары-биле таңыжып ортаң, бажыма мындаг бөдөл кирип келди. Рес-публиканың үлүс амыкшапчы, рынокче шилчилгенин төнөлдөңгө төп алган турар чүвө болганда, бо айтырыг үениң негел-дес апарган. Район, амыкшап, бөдүрүлгө бурзу рынокче кирип турар болганда, То-жу районунуң социал-экономиктиг хөгжүл-дөзүңгү дугайында болуп бажыга кирип келди. Чокта чаа Току район чордум. Ол районга чоруп тургаш, мындыг түнелге келген мен.

Быракы Тоюнун чоңуң амыдырал-чурттагызын, амыкшапчын, оон бой-дунуң, аң-мөңүн, балык-байлаңын дугайында республика солуннары удаа-дараа бижи келди. Бойдуң камгалагың талазы-биле эиң, багай-даа күлдерин солуннарга паралады. Ол чүдүлдөргө буртун-биле кат-тыкшап турар мен. Ыңчал-даа бөдүмүң бодалдарыны база илередикселдү.

Тоюнун үдөңгө чоңу шал-шаандаң бээр тайга-таңдыыңдан аңчал-мөңөп, кат-чим-чип чыып, балык-байлаңы-биле амыдырап чоран болгай. Олар чүгге өйлөп алыр. Ын-чаңгаш олар төрзөн чериниң наас-чараш бойдузун кончут хумагалыг амыкшап кел-гени билр бис. Ындыг буяныг чорукту оларын үр-төөгүзүңден ада-өгбөлери би-життимиз тайга дүрүмү кылдыр ботта-рың салгалдарыга артырып каан чар-аш чачкылы кылдыр билр мен.

Ада-чурттуң Улуг дайынының чалдарында Тоюнун үдөңгө чурттаачылары аныкыр сөөмүңдө бригадалар бооп алгаш, уелтүр өрткө-үлгөң «ыммак алдыны» кү-рүңгө хөй-үлде дужаар, колхозуңга уелтүр орулганы кирип турду. Шак мындыг аңгы бригадаларга колхозчу херээжен ачылар беэң тергидеп турду. Оларын иштинден дыка хөй херээжен ачылар чазактын орден-хавылазы-биле шаңкаты. Тоюнун сура-дыг аңгызы чорам Даржаа Эрестол Соци-алист Күш-ажылдык Маадыры болду.

Республикага аңгыыр-тывыш амыкшапчын өргөлдөп тургустунган соон-да кооперацияны аңгыыр-тывыш амыкшапчын, Сымстыг-Хемини аңгыыр-тывыш амыкшапчын дөш-дө чүзү-бааган аңгыыр-тывыш амыкшапчын тып-тып келди. Күрүңе актызын баугаар ра-йонунуң совхозтарыга, бажылап берген ай байлак черлерин ол амыкшапчылга берити. Ол шышап Устү-Энисейниң балык заводунга Тоюнун деиксөөрүнге хамаа-жыр холдерин база берипкен. Хөй аң-мөңү, балык-байлаңың черлерин үстүнде алаанын черлерге берипкен соонда «Тоора-Хем», «Май 1» совхозтарынын амыкшап-чилериниң бо черлерден аңкар, тоорук-таар, каттаар эрген назыттыгын. Аңы-мөңүн өлүргөш, кат-чимизин чыгыш, сов-хозтарынын өмүтүзүңден олар күрүңгө чүгө дужаал болбас деп? Бо бүгүңү түнө-лиде районунуң совхозтарында амыкшап кижилериниң саны көвүдөп ателзэн. Оон-биле чергелештир аңгыыр амыкшапчылдан, кат, тоорутан совхозтар орулга кирип алыр

арга чок апарган. Бадтыкаар холдерден ол-ча-ажык база кирип албастаан.

Районунуң совхозтарының бир кол ажы-ды—ивил мал. Чаа тургустунган аныкыр-ты-выш амыкшапчылларыга совхозтар деикс-көзүңдөн иви олардыг тайгалары берип-кен соонда, ивикилерин ол черлерден ой-ладып ателзэн. Аң-мөңү аразынга өскөн ма-чыннары ол деиксөөрдөн аниатпас, ба-лытатпас, иви олардадырып чопшээрвесе-ке хөкүкү тожулар ам кайнаар баары? Ивикилер совхозтарга артырып берген кы-заа деиксөөрдө борастанып чурттап чоруур-дур.

Тоюнун ийи совхозу республиканың өскө районнарынга көөрдө, тараа тарыыр эвес. Ол ийи совхозта каттышкан, 11 муң ажыг иви, 6 муң хөй, өшкү, 1300 мыныстыг бола мал болгаш 869 чыгыт бар. Мынчап кээрге, дудалал амыкшапчын болгаш чер ажылын сайзыратпас болза, рынокче шилчилге үе-зинде канчал чурттап, амыдыраары?

Тоюуга чордум. Ол районга чоруп тургаш,мындыг түнелге келдим.

Районунуң социал-экономиктиг хөгжүл-дөзүн бажыктырып сайзырадыр диге, дуза-лап амыкшапчыл болур аныкыр-тывыш амы-лын сайзырадыр чугула. Оон-биле черге-лештир тоорук, кат-чимис чыып, оон аны-бур хөвирин чөмөн белеткеп болур арга бар-дыр. Кызылдың пиво заводунга келгеш, каттан амданыг суксун кылдырып тус чер-нин чурттаачылары чүгө өөрөйип ап бол-бас деп? Ынчаңгаш совхозтар төптөринге бичип чөптөри амыкшап аңаа болгай-ла. Балык-байлаңы ыштап тургаш, садыглаза чүгө орулга кирип ап болбас деп?

Мээң бо үстүнде бодалдарымы амыды-ралга боттандырап мурунда районунуң улус депутаттарының көдөз Советтериниң совхоз-тарыны аныкыр-тывыш амыкшапчылдарында берипкен черлерин, олар-бөдүңлөдирин, ба-лыктыг холдерин бөдүлгө элдеринге дөдир эгидип бөдү дугайында айттырың чогуур органнын мурунуга тургузуп, чоңуң үнүп дыкшап үе келген. Аныкыр-тывыш амыкшапчылдарын дугуругеш, шаанда тура-ны дег районга белеткел монитораның катал тургузуп ап болур арга база бар-дыр. Оон амыкшапчыл боттары аныкыр амыкшапчыл-лары-биле болгаш балык заводу-биле аңаар, балыктаар керээни чарып алгаш боттары аңаар, балыктаар бригадаларын организаатпаса база бол-гай-ла. Дөртөн-бөсөн чылдар бу-рунгар районунуң колхозтары белеткел мониторанынга 120-130 тонна сайлап каан тоорукту маңап дужаап турган деп? Ол ба-за-ла аңаа-дыр, рынокче шилчилгениң бир хөвирин-дыр.

Мээң бо көдүрүп турар айттырымын ра-йонунуң чер-чер Советтериниң күсөмөңү, оларын улус депутаттары өөрөйип көргөш бир шилтин тыгар боор дээринге бөдүрөп турар мен.

Хураган-оол ЧЫМБА.

ТООРА-ХЕМ СУУР Сүт кухнясында

Тоора-Хем суурда уругларнын сүт кухнязы чылдың кайы-даа үелеринде доктаамал амыкшап, бичии уругларга сүттен кылган яныз-бүрү чөмчөри таарыштыр, амданыг кылдыр белеткеп турар. Бо хүннерде кухнянын амыкшапчылары 150 чаш уругларга болгаш эмнел-ге кадымы багай чаштарга диеталыг эвээш эвес чөмчөн кылып турар. Ам мында 80-100 литр хире сүт кирип турар. Кухнянын амыкшапчы-лары кышкы үеде садыг-магазинден келген холуксаалыг чөмчөни база яныз-бүрү соктарын амыкшап, сүттү болбаазырадып, кефирини, творогту кылып турар.

Коммунист Дарыг Серен-Чимитовна Ачты мында он беш чыл ажыг үеде ак сеткилдиг амыкшап, чоңуңга мактадып келген. Оон кылган амданыг чөмчөңгө өскөн чаштарын камдызы ам школына доозар деп турар.

ЧУРУКТАРДА: уругларнын сүт кухнязы-ның эргелекчизи Д. С. Ачты; кышкы Тоора-Хем суур.

Виктор КАРА-САЛДЫН фотолары.

Таан-оол ХЕРТЕК.

ИЖМ ПАРЛАЛГА БӨЛҮҮ ДЫННАДЫП ТУР

активисттерин концерт.

КЫЗЫЛДАН
17.50 «Азаттык» фильм.
18.30 «Азаттык» фильм. 19.15
Меджлер. 19.20 «Көздүн
амидылары». «Республика
нын агролутур комплекси-
нин бугурулгелеринин
экономика, сактоо талазы-
нда байланыш». «Уш-мучу-
чулар» Республика мал
кышталашканы». 19.55
Чарлардан.

МОСКВАДАН
20.00 «Тамчытык удувар,
маштар». 20.15 Бизатлов.
Делегел чемпиналды. 7.5 м.
Хороженер. 21.00 «Уе». 21.15
«СР-3» чыгармалар
веденин сессиясы. 22.45
«Баталыоннар комиссарла-
ры». Уран-чечен фильм. 2-ги
сериясы. 23.50—00.05 Кон-
церт.

УШКУ ПРОГРАММА
«Мороз» фильм. 1-ги сериясы.
Уран-чечен фильм. 2-ги се-
риясы. 01.45—02.40 «Ш-
дучу кыш Пойна».

**ИНТЕРНАЦИОНАЛЬНАЯ
ПРОГРАММА**
МОСКВАДАН 21.00
8.00 Эртенин гимназиясы.
8.15 Эртен-тайылдыр
фильм 8.35; 9.35 Литерат-
ра. 8 класс. М. Горький
«Хартыга дугайдыга ыры»
«Бурвестник дугайдыг
ыры». 9.05 Испан дым. 1-
чылы. 10.05 Испан дым. 1-
чылы. 10.35; 11.05 «Биз-
диге». 8 класс. 11.05
Бизе койулар. 11.05 Би-
лифика. 12.05 «Карак чы-
гыш арыздыга чогуула»
Уран-чечен телефильм. 13.15
Ритминг гимназиясы. 13.45
—13.55 Музыфильм. 17.00
Хол бөмбүт. Европа чемпи-
ондарнын кубугу. 19-н
жыл. ИСКА «Лас-Пан-
де» фильм. 20.00 «СР-3» чыгармалар

МОСКВАДАН
17.55—20.00 Биатлон.
Делегат чемпионды, 10 км.
Эр жигирлер.

ФЕВРАЛЬ 20
БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН
6.30 «Эрген», 9.00 Ажыл-
херекчи курьер, 9.15 «Даар-
тазында дайын аргелең».

Уран-чечелер фильм, 10.45
Урчуларын хожум кулуу,
19.00 Мультфильм.

МОСКВАДАН
20.15 «Тамчытыг уду-
мар чаштар», 20.30 РСФСР
хосрайларынын телеусту-
су.

11.30 Музыкарт. 11.35
Фильм-балет «Чогадыкчы
көдүртүшкүн». 12.00 Ме-
дээлер. 12.15 «Сөс». 13.45
Фильм-концерт. 14.45 Ду-
наштын музыкалыгы.
Барымдаалык фильм. 15.00
Ажыл-теректин курьер. 15.15
«Амь-тыкан артык диги». 15.45
8-ми фильм. 16.10 «Көрү-
чүлөр союуларалынын ша-
налы» кинофестиваль. «Ко-
ридор». Телефония. 16.30
Барымдаалык фильмдер.
17.00 Уруглар шагы. 18.00
Медээлер. 18.15 «Кики бо-
лаш хойду». 19.30 Концерт.
21.00 «Үе». 21.45 Б. Нико-
лаев ырлар. 22.20 Хоккей.

ССРЭ чемпилады. «Спартак» — «Динамо» (Москва). 01.00 Дүкен ТВ, «Николо Паганини». Уран-чечен фильм, 2-ги сериясы, 02.05 — 03.15 «Оперетта».

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАИ
8.00 Эртеги гимнастика.
8.15 Эрте-тайгалык фильмнер. 8.35: 9.35 Бойдус эртеги, 3 класс. Дириг амытан бурзууну кештаары анга-агы, 9.05 Немц дыл. 1-ги чылы, 10.05 Немц дыл. 2-ти чылы, 10.35: 11.45 Филм.

БИРИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАИ
6.30 «Эртеги», 8.00 Инна вадил, Маркетинг, Түпкү. 9.15 Мультифильмдер. 9.40 «Кижик болгаш хойдун», 11.00 М. Меерович, «Морщерт», 11.15 «...16 харча чедир болгаш он улуг намыс», 12.00 Медээлер, 12.15-13.00 Образованин конкурс, 13.25 — 14.15 «Шүдүк базал дадын», 15.00 Иновацил, Маркетинг, Түпкү. 15.15 «Амы-тындан атылган дилгир» тран-чечен фильм. 16.00 «Амгыт» фильм.

ина. 7 класс Архимед кужу. 11.05 «Адам Смиттин аңгемеси». 12.15 «Бата-дешчилер» мексикарлары. Ураң-чечен фильм. 2-ги сериясы. 13.20 Концерт. 14.20 РСФСР хоорайларындагы телестудиялары. «Кырында дэвири». 15.00—16.00 Хөгжүм телебаеменинги. «Москва куудуну некек үелери». 17.00 Чааскаан артыкан кыр-100. 17.10 «Айырым ганаирлар». 17.20 «Айырымларын дутадыла барым-дадым» фильм. 17.20 «Бүзүр-речинг эвес-баа болза, бар». 18.20 Мультифильм.

КЫЗЫЛДАН
18.30 Уругтага фильм. 18.55 «Тыва ТВ чалап турат». Айырымда дамчуудага. 19.55 Реклама.

МОСКВАДАН

20.00 «Тамчытыр удунар, чаштар».

КЫЗЫЛДАН

20.15 «Тыва черде». 20.50 Медээлер. 20.55 Чаралдар.

МОСКВАДАН

21.00 «Yes». 21.45 СССР-ник Дээди Соевиндик сессиясында. 22.45—23.55 «Карак чинеш аразында чогулча». Уран-төчөн телебизм.

ҮШҮК ПРОГРАММА

21.00 «Илгирдеги кыргыздын ИЛИГИ ПРОГРАММА»

МОСКВАДАН

8.00 Эртенги гимнастика. 8.15 Эртем-тайлыктардын фильми. 8.35: 9.35 Литература. 5 класс. К. Г. Паустовский. «Меешерек талаасы». 9.50 Англы дым. 1-ин чыгуу. 10.05 Англы дым. 2-ин чыгуу. 10.35: 11.40 Бистенде гандыр хурээлдэ. 11.45: 12.35 Шунту мерезиндлер хурээлдэ.

МОСКВА
18.30 У. М. Муртазалиева биле ужуражышкын.
19.45—20.00 «Россияны парламент медээзин».

ФЕВРАЛЬ 21
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВА
6.30 «Эрген», 9.00 ИХМ медээлеринен. 9.15 Уруглар шагы. 10.15 Мультифильм. 10.30 Хоккей. ССРЭ чемпионнады «Спартак» («Динамо» (Москва)). Чансарда (12.00) — Медээлер. 13.25—14.00 Концерт. 15.00 «Амы-тындан артын динг». Уран-төчөн фильм. 9-ку фильм. 15.55 Мультифильм. 16.25 А. Федоров биле

10.55 Эрунтерге ишсел мергежилдер. 12.05 «Хорошожен клуб». Уран-төчөн фильм. 1-3 сериялар. 14.30 «Арал—мын саяхатчым». 15.00 «75». Калкык ССР-ния Кудайтеңиры болган таныш саяхатчы. 17.00 Мультифильм. 17.10 К. Воробьев: «Балдым-чолу, немис».

КЫЗЫЛДАЙ
18.35 Уругларга фильм. 18.45 Медээлер. 18.50 Мультифильм. 18.55 «Тыга ТВ-чыл дүр». Совет Армиясы багаш Шериг-Дайы фильм. 19.00 хунтүгө туюккактан дамыдылга. 19.55 Чаралдар.

(10шп.аууру) С. Сидельников (гитара) 15.40	20.00	«Тамчыктар» уду
«Алтын кыс» 17.05	20.15	кармаштар» 20.15
«...16 карга чедир болгон	фильм. 20.45	Бугуру
он улут назам». 18.30	спорт. 21.00	«Уе-
Меддээр. 18.45 Украинаны	21.45 РСФСР-ник Дээд	
хожумгунтас чогаалын. 19.15	«Ведение сессияларын	
«Лада» Кипрде, Грецияда.	23.15 02.30 «Хере» ту	
Телефильм. 19.25 «Ыры ду	рунтаалык» 23.30	
«...16 карга чедир болгон		
19.55 «Сагым-сеткил сак		
тыңдыкчылары». Уран чак		

21.00. «Уе». 21.45
ИХМ медалеринден.
22.00 ССРЗ-нын улустун
артизи Е. Образцованын
концерти. 23.10 «Пи» дем.

ФЕВРАЛЬ 17-ДЕ
«НАЙБРАЛ»: Детам:
«Новые похождения Швей-
ка» 11.20, «Патриот» (Мафия
в океане). 9.30, 15.20,
17.10, 19.00 (узаткан),
«Достигая невозможного»
13.10 шактарда. Видеозал:
«Плохой нишала» 10.20,
12.20, 14.20, 16.20, 18.20

18.35. «Олгайгай кешке»
18.55 Быатлон. Делеге
чемпионналы 15 км. Херо-
женнер. 19.40— 20.00 Р-
сиянын парламент медалы
зи.

шактарда.

ФЕВРАЛЬ 18-ТЕ.
«НАЙБРАЛ»: «Патриот»
(Мафия в океане) (АКШ)
16 харга чедир 9.10, 11.00,
12.50, 14.40, 16.40 (узат-
кан), «Достигая не-
возможного» (Англия) 16.30
шактарда. Видеозал: «Завы-
тый воин» 11.30, 13.30

«ПИОНЕР»: «Айболит-66» 8,30, 12,20 «Жизнь и увлечения», приключенч.
Романы Крузе 9,30,
14,20 «Путешествие в никуда» 18,00 «Налево от лифта» 16,10, 20,40 шаптарда.

«КАА-XEM»: «Марья — некусница» 12,00, «Сети любви» (2 сериялыг.) Индия 14,00, «Семь тонн долларов» 16,50, 18,40 (узаткан).

15,30, 17,30, 19,30 шаг тарда.

«ПИОНЕР»: «Оранжевые дожди» 9,30, 12,30 Иван Васильевич меняет профессию» 11,00 «Друг бедных» 14,20, 17,00, 19,40 шаптарда.

«КАА-XEM»: «Танцуй, танцуй!» (2 сериялыг.) 13,40, «Путешествие в никуда» (2 сериялыг.) 16,20, 19,00 шаг тарда.

3-кү арын, 1991 ч. февраль 16

Шуу
кыдыраажындан

СОВЕТ ШЕРИИМ

Күчү-кучуу деңгээли дег
деңгээлге чон,
Күштүтү мен дээр хөзөн
чайып көргөттүмөс.
Бамбурзекти улузунга
чепсек эвес,
Монго тайбын, найыралдык
чечен сунган.
Дамыр-халдан
интернационалдык,
Дайынмалга чашык,
Совет Шерим,
Фашистерди кара дүңгөр
ыраан туудум,
Маадырды алдар-сураа
улам алган,
Каптагайым улуздары
бөгүн сени
Камгалаңчы акымыс деп
адап турар.
Чону-биле чүрөө болган
тыны түдүп,
Чоргааралым, ынанымым,
Совет Шерим.

Салтак САРЫГ-ООЛ

ХОЛБА-ХОЛБА,
ХОЮМ, ДОКТАА

Челер-Агым Саян ажыр
Чел халып ырай боорга,
Манган ак хой кодаңдык
Манпан келгеш, сертилен

—Тоотпа-тоотпа, Дөңгүр-Агым,

Дөңгүр-Агым,

Дөңгүр-Агым,

Дөңгүр-Агым,

Дөңгүр-Агым,

Дөңгүр-Агым,

Дөңгүр-Агым,

Дөңгүр-Агым,

Дөңгүр-Агым,

Дөңгүр-Агым,

Дөңгүр-Агым,

Дөңгүр-Агым,

Дөңгүр-Агым,

Дөңгүр-Агым,

Дөңгүр-Агым,

Дөңгүр-Агым,

Дөңгүр-Агым,

Дөңгүр-Агым,

Дөңгүр-Агым,

Дөңгүр-Агым,

Дөңгүр-Агым,

Дөңгүр-Агым,

Дөңгүр-Агым,

Дөңгүр-Агым,

Дөңгүр-Агым,

Дөңгүр-Агым,

Дөңгүр-Агым,

Дөңгүр-Агым,

Дөңгүр-Агым,

Дөңгүр-Агым,

Дөңгүр-Агым,

Дөңгүр-Агым,

Дөңгүр-Агым,

Дөңгүр-Агым,

Дөңгүр-Агым,

Дөңгүр-Агым,

Дөңгүр-Агым,

Дөңгүр-Агым,

Дөңгүр-Агым,

Дөңгүр-Агым,

Дөңгүр-Агым,

Дөңгүр-Агым,

Дөңгүр-Агым,

Дөңгүр-Агым,

Дөңгүр-Агым,

Дөңгүр-Агым,

Дөңгүр-Агым,

Дөңгүр-Агым,

Дөңгүр-Агым,

Дөңгүр-Агым,

Дөңгүр-Агым,

Дөңгүр-Агым,

Дөңгүр-Агым,

Дөңгүр-Агым,

Дөңгүр-Агым,

Дөңгүр-Агым,

Дөңгүр-Агым,

Дөңгүр-Агым,

Дөңгүр-Агым,

ЫНАК ШЫЛЫМ
СЫРЫНЫ

Салым-чолум кысыкчымыз отчуш,
Саймаарачтык бачым ойде шонуп кээп,
Саарымгыш шакпын дег бырланып,
Сагыкымны дүзүрүш, дигелди.

Ынакшылым сорундасын чүрөмдө
Ынакшылым дамыр бооп шойдуу.
Ханыланган сөткүлүнүн тынымын
Харым кышты соогун безин чымытты.

«Хайралык эли мен» — дээ сөзүмү
Хамнаарактар магаданым дигелди.
Халалда чаңгыланган дагыраан
Хаттыг шуурган эзининден сыгырды.

Идегелдик чүрөктөрүн билгениз,
Ийиргендиз сымдык кара чымыр.
Сөткүлүн ханыншынын уери —
Сесердикти ыжымыга оожургадым.

Полина ХОМУШКУ.

ТӨРЭЭН БУЛУҢ
ДУГАЙЫНДА

1. ЧОЗА ХЕМИМ—
ЧОРГААРАЛЫМ

Чорук кылып ырай бээр

Чоза хемим сакты бээр

Шораан кызыл Согуна

Чоргаар харан манат

С. А. Сарыг-оол.

Бо-ла болбай, өгбөлөрүм

Чуруту — Чоза хем, Шие

Окташан уруктуу ине дег,

Торгалыгын балы келгеш,

Торгалыгын улут уулуна

Кызыл каттыккан, Ийи тала-

зын терек олар-белчирлик

деген ховулар бузгуч

алган каастан чыдар.

Келбегин кызыл болза, ыла

хем бар деп билбес-дө, Кө-

дөр белдирбес көзө-көзө

матар чоорту ийирбелек

чек даглар болуп алган

Тамды-Уула сымлынын кил

чек байгыт харлык көчкө-

лөндө барып туудушкан.

Чоза — Тылаа сурагыт

хеминин бирөөсү. Моол

дыдан огулдурага Шивит

тиг дээ. Дөңгүр, Сарыг-

Халда үрөмчөтүп чыдар

хал-даштыг чарык аксы

чөрдө шивит барын бичи-

ден-не билер мен. Шага

ураш-сөөр шивит ош шивит

алган, бугун кылдыр

«хуудураш», о-ыякы, ар-

та-халык, аяк-халык

монгол булуп чогаалган.

Алгы-көш өлүт божалар

дөңгүр калыпкан хайы

алдыр чер база-ла Сарыг-

Хал чүбө. Ынчанган Ши-

винит дөңгүр огул.

Чоза — дайыг болган

чолдас хем. Ош саарыг

шакпын суу дамылап дег

алдыр-алдыр ош-кааттардан

өзгөн алган, оорунга көз

чайгыт хем бооп дөңгүр

наткан. Улут-улут инек-дөңгүр

ажа шураш шивиттан

ны изи чылапала сүт дег

жүзүн» бичиктер мен деп

нала болган бооп. Ынча-

гак калп ош чыдар өткөн

сондо ол чогаал чымыс

көрүп, бодуну оорун тын-

ган болбай. Ош-ла шакты

баабында дөңгүр кысык

мгылашты чогаалчынын

чал-төрөн кылган не мөңгө

ге уйтүзүн үдүп чыдар.

«Дүңгүр Алган ашактыг

(Сарыг-оолдун адамын)

чыгарып, бодунурага үр

аарып. Бо Сарыг-оолдун

божугуна, маара чымыр

Калыбыга Торгалыгын

Хам-Калып жок, чалал

алган органын көргөн

мен ийи. Ынчанган Сарыг-

оолдун уруу-тынынын «уш

далыг» чечкен-мөңгө

болгон, уруксуз ол. Ынчан

Хам-Калып чыккан чораны

2 хар үзүм огул ам тыя

«хемим» улут «хемим»

Көң-оол бо шеки» деп 60

чыдар атегинде «Хайрач

ботту» Көң-оол боду башта

алган айнаа чолда, ына-

чанам Донган, Ойдуңгун

чу-гаалап органын дымаан

мен.

Ош чугада база утка-ла

бар, Ынчан кээге Сарыг-

оолдун хинин кескен ийи

Көң-оол артистин агазы

Хам-Калып ышакыл, Тыя

ураш чугууду үндөйлөп

турган ийи «анакы»

чачыс ийи оолдары бооп

дөңгүр, огул келгенер-дир.

Торгалыга С. А. Сарыг-

оол аттыг тыла чогаал

мүдөндө В. Ш. Көң-оолдун

бичкек холдуу чыруу бар.

Ош чуруту Сарыг-оолдун

кадайы Мария Давыдовна

беленке берген чүбө. Калан

чуруту тысып турда, чо-

гаалчынын калыбын

чугаашып калыпкан

чугаашып калыпкан

чугаашып калыпкан

чугаашып калыпкан

чугаашып калыпкан

чугаашып калыпкан

чугаашып калыпкан

чугаашып калыпкан

чугаашып калыпкан

чугаашып калыпкан

чугаашып калыпкан

чугаашып калыпкан

чугаашып калыпкан

чугаашып калыпкан

чугаашып калыпкан

чугаашып калыпкан

чугаашып калыпкан

чугаашып калыпкан

чугаашып калыпкан

чугаашып калыпкан

чугаашып калыпкан

чугаашып калыпкан

чугаашып калыпкан

чугаашып калыпкан

чугаашып калыпкан

чугаашып калыпкан

чугаашып калыпкан

чугаашып калыпкан

чугаашып калыпкан

чугаашып калыпкан

чугаашып калыпкан

чугаашып калыпкан

чугаашып калыпкан

чугаашып калыпкан

чугаашып калыпкан

чугаашып калыпкан

чугаашып калыпкан

чугаашып калыпкан

чугаашып калыпкан

чугаашып калыпкан

чугаашып калыпкан

чугаашып калыпкан

чугаашып калыпкан

чугаашып калыпкан

чугаашып калыпкан

чугаашып калыпкан

чугаашып калыпкан

чугаашып калыпкан

аки деп бодар мен. Ош

уеи малчынарынын хары-

салгалы-даа, ийирбеге

шалыпчы-даа, боттары-

нын тынычы-даа конут

турган. Сөөлдүн барып

оларнын эне кызымдары

«Тыя АССР-ни алдары

малчыны» деп бедик атты

алдыкылар болдулар.

Оларга Донган, Валдан,

Донган, Валдан, Донган

Донган, Валдан, Донган

Донган, Валдан, Донган

Донган, Валдан, Донган

Донган, Валдан, Донган

Донган, Валдан, Донган

Донган, Валдан, Донган

Донган, Валдан, Донган

Донган, Валдан, Донган

Донган, Валдан, Донган

Донган, Валдан, Донган

Донган, Валдан, Донган

Донган, Валдан, Донган

Донган, Валдан, Донган

Донган, Валдан, Донган

Донган, Валдан, Донган

Донган, Валдан, Донган

Донган, Валдан, Донган

Донган, Валдан, Донган

Донган, Валдан, Донган

Донган, Валдан, Донган

Донган, Валдан, Донган

Донган, Валдан, Донган

Донган, Валдан, Донган

Донган, Валдан, Донган

Донган, Валдан, Донган

Донган, Валдан, Донган

Донган, Валдан, Донган

Донган, Валдан, Донган

Донган, Валдан, Донган

Донган, Валдан, Донган

Донган, Валдан, Донган

Донган, Валдан, Донган

Донган, Валдан, Донган

Донган, Валдан, Донган

Донган, Валдан, Донган